Місячний Економічний Моніторинг України

№5 (211), травень 2018 року

Резюме

Тема місяця: Інтелектуальна власність

Політика: На початку п'ятого року війни на Сході України на зміну АТО почалась операція Об'єднаних сил.

Реальний сектор: Держстат оприлюднив експрес-оцінку зростання реального ВВП в першому кварталі на рівні 3,1% дпр, що, ймовірно, відображало високий споживчий та інвестиційний попит.

Енергетичний сектор: В травні «Нафтогаз» оголосив, що відокремлення діяльності «Нафтогазу» з транспортування природного газу буде неможливим до 2019 року, коли завершується дія контракту з транзиту газу.

Сільське господарство: Станом на квітень Україна вичерпала шість річних квот на безмитний експорт в ЄС.

Зовнішній сектор: Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу зріс до 0,76 млрд дол. США проти 0,51 млрд дол. США в березні 2017 року, що відображало зростання дефіциту торгівлі та підвищення чистих виплат інвестиційних доходів.

Фіскальна політика: У першому кварталі доходи загального фонду Державного бюджету були на 4,7% нижчими за офіційно заплановані. Отже, фіскальний простір для підвищення мінімальної заробітної плати відсутній.

Соціальна політика: Уряд знову змінив критерії надання житлово-комунальних субсидій, що, найвірогідніше, призведе до зниження кількості домогосподарств, які отримують субсидії.

Ринок праці: Зростання реальної заробітної плати сповільнилась до 9,5% дпр з близько 20%-го зростання у минулому році.

Монетарна політика: Споживча інфляція становила 13,1% дпр в квітні порівняно з 13,2% дпр в березні. Як і раніше, швидке зростання цін на харчові продукти зробило основний внесок до інфляції.

Обмінний курс: Міжбанківський обмінний курс гривні до долара США рухався у вузькому проміжку близькому до 26 грн за дол. США. Збільшення надходжень експортної виручки компенсувалось значним імпортним попитом.

Державний борг: Fitch підтвердив рейтинг України у «B-».

Тема місяця: Інтелектуальна власність

Інтелектуальна власність в Україні: Реформи не поспішають

Євген Ангел

За умови правильного впровадження, захист та охорона прав інтелектуальної власності (ПІВ) є одним зі стовпів інноваційного розвитку та забезпечення конкуренції. Стратегічні документи України (зокрема, Стратегія «Україна – 2020») вказують захист ПІВ серед пріоритетів розвитку країни. Однак впровадження реформ у цій сфері залишається повільним. Це було помічено також західними партнерами України (як США, так і ЄС), які очікують радикальних змін у сфері ПІВ.

27 квітня Офіс торгового представника США (ОТП США) опублікував щорічний Спеціальний звіт 301. Цей документ вказує країни (включно з Україною) з високим рівнем порушень ПІВ, а також надає оцінку державної політики вказаних країн у цій сфері. Цього року, ОТП США підтвердив відсутність суттєвого прогресу України у цьому напрямку та залишив Україну у списку країн пріоритетного спостереження (Priority Watch List). Впродовж декількох років список основних проблем України у цій сфері залишається майже незмінним. Зокрема, ОТП США критикує: 1) несправедливе та непрозоре адміністрування системи організацій колективного управління (ОКУ); 2) Розповсюджене використання неліцензійного програмного забезпечення в державних установах; 3) Неспроможність запровадити ефективні заходи для боротьби з онлайн-піратством. Водночас, Звіт приділяє особливу увагу саме проблемі ОКУ. Сьогодні в Україні зареєстровано 19 ОКУ, однак більшість з них збирають роялті та не передають отримані кошти справжнім правовласникам.

В цілому, Спеціальний звіт 301 підкреслює повільний прогрес у сфері ПІВ впродовж останніх років. Низку законів вже зареєстровано у Верховній Раді: щодо патентів, авторських та суміжних прав, торгових марок, географічних зазначень, ОКУ, топографії напівпровідників. Однак більшість з них ще далекі до прийняття. Деякі проекти законів були внесені до парламенту більше року тому, але змогли досягти лише першого читання. Повільний хід законотворчого процесу для більшості внесених проектів законів та законів, які вже розглядаються, відображає насправді низьку пріоритетність захисту ПІВ в країні.

Як і у 2017 році, в новому Звіті 301 серед іншого йдеться і про Закон «Про державну підтримку кінематографії України» (прийнятий у березні 2017 року), який містить статті щодо усунення розміщеного онлайн піратського контенту після заяви правовласника. Відповідно до Звіту окремі групи зацікавлених осіб повідомили ОТП США про те, що новий закон «надто суперечливий та надто незручний для того, щоб забезпечити дієву та ефективну відповідь онлайн-піратству». Така ситуація може насторожувати західних партнерів і щодо дієвості та ефективності інших законопроектів, які будуть прийняті в близькому чи далекому майбутньому.

Європейська комісія (ЄК) також підготувала Звіт про ПІВ у третіх країнах, який було оприлюднено у березні цього року. Європейський звіт вказує на низку позитивних змін в Україні, включно із створенням спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності та закриттям піратських сайтів. Однак ЄК перемістила Україну зі списку пріоритетних країн 3 до списку 2, посилаючись на затримку у виконанні положень з ПІВ, передбачених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, високий рівень піратства та підробок. ЄС погоджується зі США, що боротьба з онлайн піратством та шахрайські ОКУ є головними проблемами. Однак, на відміну від ОТП США, ЄК також стурбоване питаннями підробки товарів. Зокрема, Україна є одним з чотирьох основних шляхів транзиту підроблених товарів до ЄС. Європейці повідомили про низьку ефективність митниці та високу корупцію. У відповідь на визначені проблеми, ЄС має намір продовжувати діалог щодо впровадження положень щодо ПІВ згідно із Угодою про асоціацію.

У грудні 2017 року США ухвалили рішення про часткове призупинення дії торговельних преференцій для України в рамках Генеральної системи преференцій (ГСП), яка дає право безмитного ввезення до США понад 3500 українських товарів. Призупинення було відтерміновано на 120 днів, щоб дати Україні можливість виправити ситуацію з реформою охорони ПІВ (зокрема, ОКУ). Однак, необхідний проект закону (№7466) не було прийнято вчасно. Таким чином, 26 квітня набуло чинності часткове призупинення дії преференцій для 155 видів українських товарів. Поточний вплив на український експорт є незначним (декілька мільйонів доларів США), однак Україна повинна пам’ятати про можливість подібних заходів, якщо реформи зупиняться. ВРУ прийняла закон про ОКУ 15 травня, тому його правильна імплементація має бути наступним кроком у цій сфері.

В підсумку, захист ПІВ залишається більше пріоритетом міжнародних партнерів України, ніж справжнім пріоритетів української політики. Реформа в цій сфері необхідна для забезпечення розвитку інноваційних та креативних галузей. Україна повинна продемонструвати спроможність виконувати свої зобов’язання та залишатися надійним партнером. Необхідно прийняти та впровадити законопроекти, які стосуються ПІВ, а також створити Вищий суд з питань інтелектуальної власності та реформувати державну систему управління інтелектуальною власністю. В іншому випадку, Україна збереже свій імідж країни зі слабким захистом ПІВ, а партнери України можуть застосувати більш жорсткі заходи економічного характеру для просування реформ.

Цю Тему місяця підготовлено в рамках проекту "Громадська синергія" за сприяння Європейського Союзу та Міжнародного фонду "Відродження" в рамках грантового компонента проекту "Громадська синергія". Зміст цієї колонки є виключною відповідальністю автора і необов'язково відображає точку зору Європейського Союзу та Міжнародного фонду "Відродження".

Місячний Економічний Моніторинг України

Політика: На початку п'ятого року війни на Сході України на зміну АТО почалась операція Об'єднаних сил

Війна на Донбасі. У квітні Україна змінила організаційну структуру участі у збройному конфлікті на Донбасі. Відтепер українські військові працюють в рамках операції Об'єднаних сил замість Антитерористичної операції, що проводилась з квітня 2014 року. Починаючи з 30 квітня 2018 року всі формування української армії, поліції, Служби безпеки України, Національної гвардії та Державної прикордонної служби, задіяні у зоні збройного конфлікту, стали підпорядковані Об'єднаному оперативному штабу Збройних сил України. Контроль над операцією було передано від Служби безпеки України відповідно до закону «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях», прийнятого у січні 2018 року.

У квітні тривав збройний конфлікт на Сході України. Об'єднані російсько-сепаратистські сили здійснювали напади на позиції Збройних сил України у Донецькій та Луганській областях. П'ятьох цивільних осіб, що працюють на Донецькій фільтрувальній станції, було поранено під час обстрілу, коли вони їхали на роботу автобусом. У результаті цього з міркувань безпеки фільтрувальна станція припинила роботу на декілька днів у квітні. 5 військовослужбовців Збройних сил України були вбиті на війні у квітні, а 88 отримали поранення.

МВФ. У квітні МВФ знизив прогноз зростання ВВП України у 2019 році з 4% до 3,3%. Проте МВФ залишив незмінним прогноз зростання ВВП у 2018 році: 3,2%. Також у квітні директор європейського департаменту МВФ Пол Томсен заявив на брифінгу, що МВФ спостерігає уповільнення реформ в Україні. На початку травня Україна здійснила два регулярні платежі до МВФ на загальну суму понад 400 млн доларів США для обслуговування кредиту за програмою Stand by.

Крим. Громадянин України Олександр Стешенко зник в окупованій Росією АР Крим у квітні після того, як його арештувала російська окупаційна влада при перетині адміністративного кордону між материковою Україною та Кримом. Він зник під час перебування під вартою при адміністративному арешті. Його адвокат вважає це викраденням. Також у квітні мешканець окупованого Росією Севастополя Ігор Мовенко був засуджений російським судом до двох років ув'язнення за коментар у соціальній мережі, у якому він засуджував російську окупацію Криму.

Місцеві вибори. У квітні у 40 об'єднаних територіальних громадах відбулися перші вибори. Ці громади включають чотири міста, 16 селищ і 113 сіл та розташовані в 17 областях України. Після цих виборів загальна кількість усіх виборів, що пройшли в об'єднаних територіальних громадах України, становить 707.

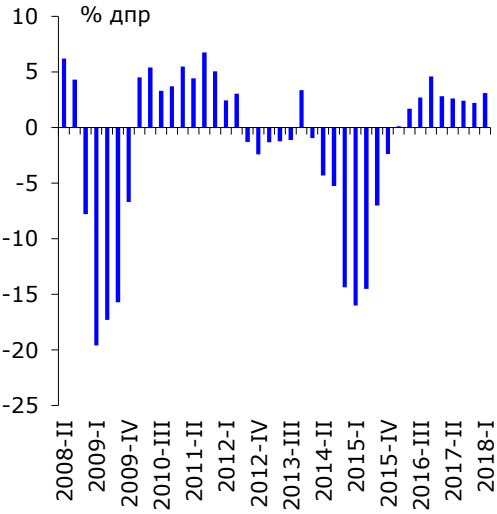
Реальний сектор: Реальний ВВП зріс на 3,1% дпр в першому кварталі

ВВП. Держстат оприлюднив експрес-оцінку зростання реального ВВП в першому кварталі на рівні 3,1% дпр. Це, ймовірно, відображало високий споживчий та інвестиційний попит. Зовнішній попит підтримував зростання промислового виробництва. Випуск торгівлі та інших галузей послуг, ймовірно, теж показали зростання.

Галузеві тенденції. Зростання промислового виробництва в березні сповільнилось до 1% дпр, що відображало переважно одноразові фактори. З одного боку, холодна погода стимулювала зростання виробництва електроенергії та вугілля. З іншого боку,

Населення (без Криму): 42,6 млн.
Промислове виробництво/ВДВ: 23%
Сільськогосподарське виробництво/ВДВ: 14%
Інвестиції/ВВП: 14%
Експорт: ЄС 32%, Азія – 35%, Росія 9%
Імпорт: ЄС 37%, Азія – 20%, Росія 13%

Динаміка реального ВВП

Джерело: Держстат

Інститут економічних досліджень
та політичних консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.com.ua

погана погода, перебої у постачанні газу та транспортні проблеми призвели до падіння виробництва в переробній промисловості на 4,6% дпр. До того ж переробка соняшникової олії впала з рекордного показника минулого року, а ремонт обладнання обмежив виробництво металургійної продукції.

Роздрібні продажі зросли на 7,6% дпр в березні, оскільки споживчий попит надалі зростав. Холодна погода стримувала будівельні роботи і будівництво будівель впало на понад 10% дпр. Фінансування інженерних проектів залишалось високим, що дозволило збільшення будівництва інженерних споруд на 5% дпр.

Енергетика: Неможливе розмежування

Відокремлення «Нафтогазу». В травні «Нафтогаз» оголосив, що відокремлення діяльності «Нафтогазу» з транспортування природного газу буде неможливим до завершення терміну дії контракту на транзит газу в 2019 році. «Нафтогаз» пояснив, що рішення Стокгольмського арбітражу не підтвердило можливість переведення транзитного контракту з «Газпромом» на іншого оператора. Уряду доведеться або відтермінувати заплановане розмежування діяльності з транзиту газу, або змінити модель розмежування без порушення контракту на транзит газу.

Електроенергія. Антимонопольний комітет України заборонив внесення змін до Договору між членами Оптового ринка електроенергії (ОРЕ), якими закріплювалось пріоритетне включення в роботу енергоблоків ТЕС, які працюють на газовому вугіллі, перед блоками, що працюють на антрацитовому вугіллі. Передбачалось, що блоки на газовому вугіллі мали використовуватись для виробництва електроенергії навіть тоді, коли використання антрацитових блоків було дешевше. Комітет дійшов висновку, що така пріоритизація обмежує конкуренцію на ринку електроенергії. Це знизить стимули для ТЕС переходити на газове вугілля для виробництва електроенергії.

Енергоефективність. 23 квітня Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Європейський Союз та Німеччина підписали угоди про створення Фонду для підвищення енергоефективності в Україні. ЄС та Німеччина на першому етапі інвестують в фонд, яким керуватиме МФК, 53 млн євро. Мультидонорний фонд працюватиме разом з Фондом енергоефективності, створеним українським урядом, над проектами з підвищення енергоефективності багатоповерхових будинків та надання експертної підтримки розвитку енергосервісного ринку. Оскільки бюджет Фонду енергоефективності на 2018 рік складає 1,6 млрд грн (51 млн євро), фінансування від мультидонорного фонду буде доречним.

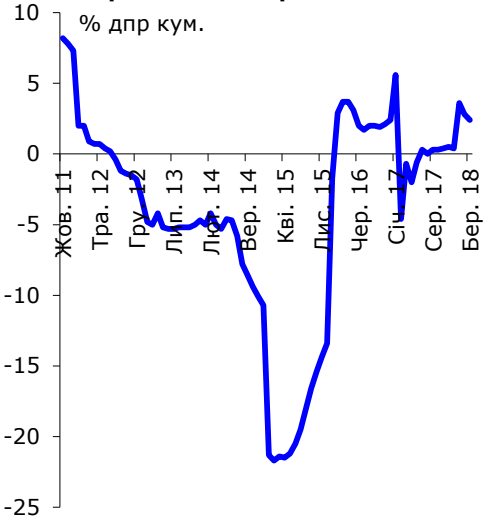
Сільське господарство: Європейські стандарти безпеки харчових продуктів для тваринництва

Виробництво. Станом на квітень близько 80% озимих культур перебували в хорошому або задовільному стані, що вище, ніж середні 60-70%. Тому, Українська зернова асоціація прогнозує збільшення врожаю зернових і олійних культур на 5%.

Станом на 1 квітня кількість корів знизилася на 4,3% дпр, а кількість свиней скоротилася на 8,1% дпр. Однак загальне виробництво продукції тваринництва в першому кварталі залишилося близьким до рівня попереднього року (зниження на 0,5% рік до року), адже виробництво яєць збільшилось на 2,3% дпр, а кількість птиці збільшилося на 1,2% дпр.

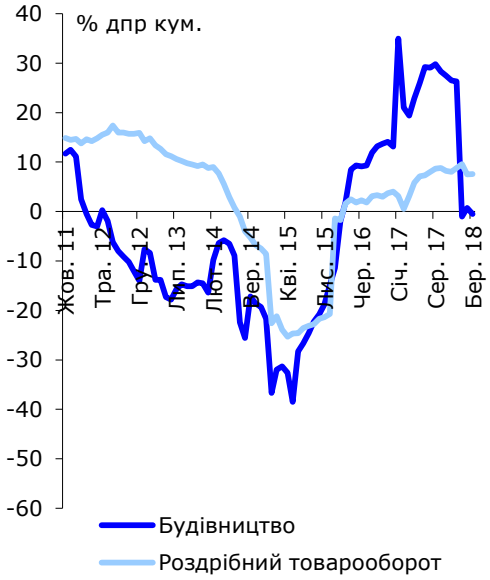
Торгівля. Станом на квітень Україна вичерпала шість річних квот на безмитний експорт в ЄС: мед, солод і пшенична клейковина, оброблені томати, виноградні і яблучні соки, а також пшениця і кукурудза. Щоквартальні квоти на масло і м'ясо птиці також були вичерпані. В кінці 2017 року, крім наявних квот, були виділені додаткові квоти на безмитні поставки агропродукції в ЄС. Чотири з них були використані повністю: мед, оброблені помідори, пшениця і кукурудза, а безмитні поставки зернових і борошна були закриті приблизно на 95%.

Промислове виробництво

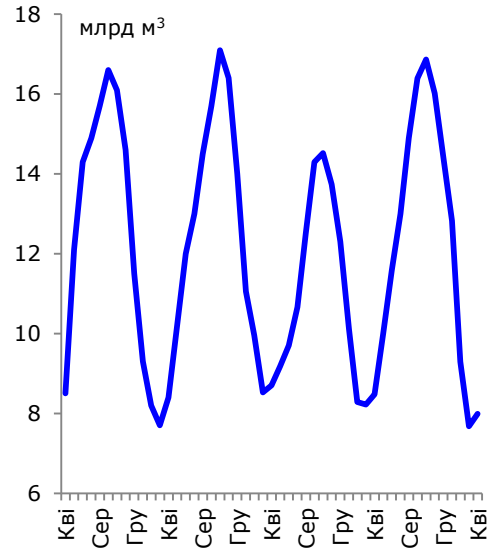
Примітка: з квітня 2014 р. дані не включають Крим
Джерело: Держстат

Тенденції реального сектору

Примітка: з квітня 2014 р. дані не включають Крим
Джерело: Держстат

Запаси газу в ПГС в 2014-2018 рр.

Джерело: Міністерство енергетики

Політика. 4 квітня 2018 року набрав чинності Закон «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» (№2042-VIII від 18.05.2017 р). Цей Закон є важливим кроком у виконанні зобов'язань щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Він реформує систему державного контролю над безпекою харчових продуктів. Відповідно до нового закону, кількість тварин на подвірному забої має становити не більше трьох на тиждень. А з 1 січня 2025 року м'ясо та субпродукти, отримані після забою не на бійні, можуть використовуватися виключно для власного споживання або продажу на ринку кінцевим користувачам в межах 50 кілометрів від місця забою.

Зовнішній сектор: Дефіцит поточного рахунку зріс у березні

Поточний рахунок. Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу зріс до 0,76 млрд дол. США проти 0,51 млрд дол. США в березні 2017 року. Це відображало зростання дефіциту торгівлі до 0,70 млрд дол. США та підвищення чистих виплат інвестиційних доходів до 1,23 млрд дол. США (включно з 0,56 млрд дол. США виплат купонів за Єврооблігаціями випущеними в 2015 та 2017 році). Експорт послуг зріс на понад 13% дпр через збільшення транзиту газу та зростання експорту інформаційних послуг. Чисті надходження коштів від оплати праці та вторинних доходів сягнули 1,08 млрд дол. США в березні.

Експорт товарів знизився на 4% дпр у березні. Експорт сільськогосподарських продуктів залишався високим, але впав на 16% дпр з рекордного рівня в березні 2017 року. Експорт металургійної продукції зріс на 14% дпр в доларовому виразі, але фізичні обсяги експорту впали.

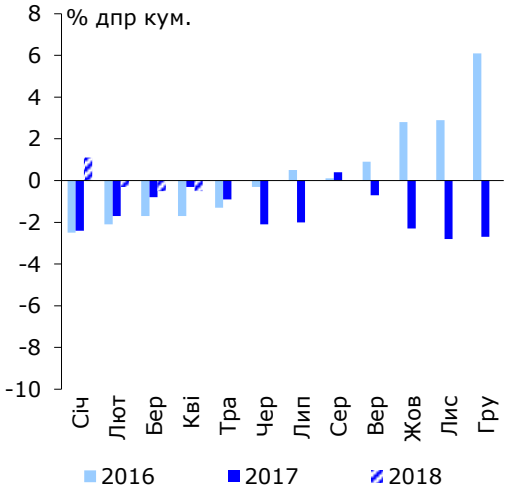
Імпорт товарів був близьким до показника березня 2017 року. Імпорт мінеральних продуктів та продукції машинобудування з високої статистичної бази. Зростання споживчого попиту стимулювало зростання імпорту інших товарів на 6% дпр.

Фінансовий рахунок. Надходження капіталу по фінансовому рахунку платіжного балансу становили 0,7 млрд дол. США у березні. Державний сектор був пасивним в березні та отримав 36 млн дол США чистого притоку капіталу. Банки залучили капіталу на 231 млн дол. США, включно з 133 млн дол. США від єврооблігацій випущених Укрексімбанком. Реальний сектор залучив 288 млн дол. США чистих ПІІ у першому кварталі, що суттєво менше, ніж 460 млн дол. США залучених у першому кварталі 2017 року. Притік боргового капіталу до реального сектора становив 421 млн дол. США через збільшення торгових кредитів для українських імпортерів.

Фіскальна політика: Фіскальна ситуація не поліпшилась

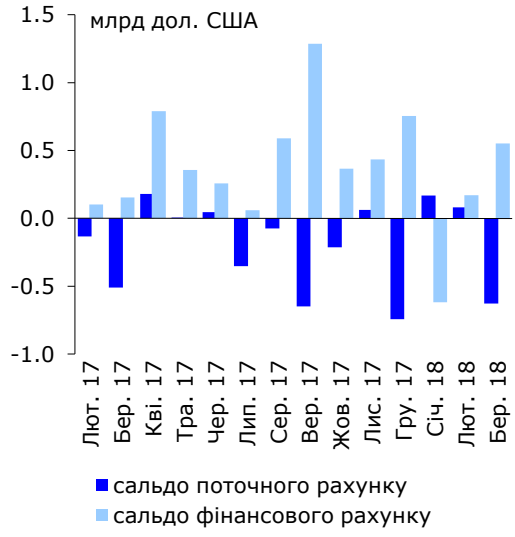
Доходи. Доходи Зведеного бюджету у першому кварталі 2018року зросли на 12,9% дпр порівняно із приростом на близько 30% за результатами 2017 року. Доходи від акцизів з вироблених в Україні товарів впали, оскільки виробники тютюнових виробів скоротили виробництво (ймовірно тимчасово) після підвищення ставок акцизів з початку 2018 року. Рентні платежі скоротились вдвічі через нижчі ставки та менше видобування. Чисті надходження від ПДВ зросли лише на 5,4% дпр, оскільки відшкодування ПДВ зросло швидше (на 25% дпр), ніж валові надходження від цього податку. Це пояснено вищим номінальним експортом, ефектом статистичної бази (автоматичне відшкодування ПДВ було запроваджено в квітні 2017 року), та різким зниженням надходжень від ПДВ від сільськогосподарських компаній. Доходи від ППП подвоїлись через ліпший фінансовий стан компаній (включно із Нафтогазом) у 2017 році. Неподаткові надходження зросли на 26,5% дпр.

Сільськогосподарське виробництво

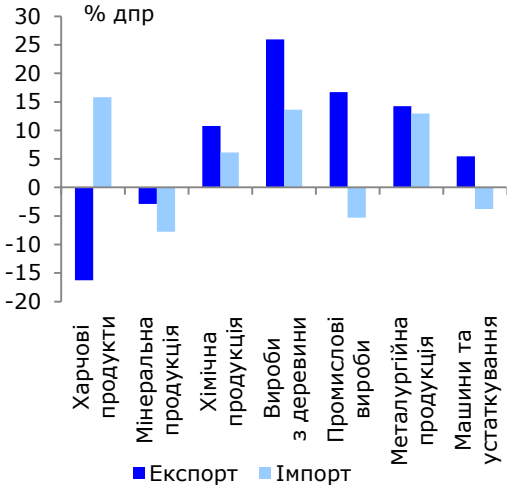
Джерело: Держстат

Платіжний баланс

Джерело: попередні оцінки НБУ

Торгівля товарами у березні 2018 р.

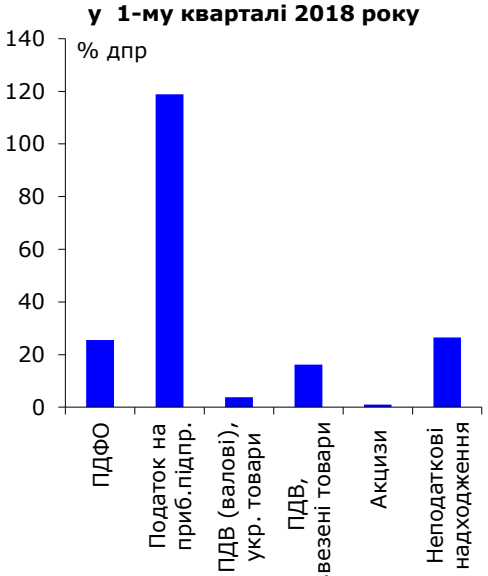
Джерело: попередні оцінки НБУ

В цілому, доходи загального фонду Державного бюджету були на 4,7% нижчими за офіційно заплановані. Тому Міністр фінансів наголосив на відсутності фіскального простору для підвищення мінімальної заробітної плати з поточного рівня у 3723 грн. Міністр зробив відповідне оголошення у відповідь на положення Закону про Державний бюджет на 2018 рік, яким доручено Кабінету Міністрів розглянути можливості для підвищення мінімальної заробітної плати до 4200 грн за результатами виконання бюджету у першому кварталі.

Видатки. Видатки Зведеного бюджету у першому кварталі зросли на 16,4% дпр. Поточні видатки зросли на 15,9% дпр. Фінансування оплати праці та купівлі товарів і послуг збільшилось відповідно на 20,9% дпр та 26,5% дпр. Видатки на пенсії та соціальні виплати стрімко збільшились на 37,7% дпр, оскільки пенсійні виплати зросли більше, ніж доходи від ЄСВ. Капітальні видатки зросли на 36,1% дпр, але залишились низькими на рівні 2,9% сукупних видатків Зведеного бюджету.

Дефіцит. Зведений бюджет було зведено із дефіцитом, що незвично для першого кварталу. Все ж, дефіцит був низьким на рівні 3 млрд грн. Дефіцит Державного бюджету досяг 20,6 млрд грн. Дефіцит було профінансовано за рахунок використання коштів на Єдиному казначейському рахунку. Доходи від приватизації залишились низькими у сумі 34,6 млн грн. Уряд планує отримати 21,3 млрд грн від приватизації у 2018 році, що він обіцяє виконати завдяки впровадженню нового закону про приватизацію. Зокрема, вже було ухвалено перелік малих і великих компаній, які планують приватизувати. Перелік із 26 великих компаній до приватизації включають машинобудівну компанію Турбоатом, а також Центренерго. Також було знижено початкову ціну для продажу Одеського припортового заводу до 54 млрд дол. США.

Зростання доходів Зведеного бюджету у 1-му кварталі 2018 року

Джерело: звіти Державного казначейства

Соціальна політика: Нові зміни у житлово-комунальних субсидіях

Уряд знову змінив критерії отримання житлово-комунальних субсидій (ЖКС), що, найвірогідніше, призведе до зниження кількості домогосподарств, які отримують субсидії. Зокрема, розширили визначення «небідних» домогосподарств, які не мають право на ЖКС. Тепер домогосподарства в квартирах розміром понад 120 квадратних метрів або приватних будинках понад 200 квадратних метрів з машинами, виробленими менше, ніж п'ять років тому, не матимуть право на отримання ЖКС. Ці критерії доповнюють вже наявне обмеження на купівлю товарів або послуг вартістю понад 50000 грн протягом останніх 12ти місяців. Домогосподарству також відмовлять в наданні ЖКС, якщо в ньому є працездатні особи без доходу або з низьким доходом (якщо це не студент, або зареєстрований безробітний). Як і раніше, спеціальні соціальні комісії зможуть робити винятки у наданні субсидій в окремих випадках. Водночас підстави для таких винятків були звужені. Зокрема ЖКС не повинні надаватись трудовим мігрантам (які визначені як люди, які понад 60 днів були відсутні в країні, якщо метою перебування закордоном не було навчання або відрядження).

Баланс коштів на Єдиному казначейському рахунку

* на початок місяця
Джерело: Державне Казначейство

Це не вперше, коли уряд обмежує простір для зловживання соціальною допомогою, скоротивши кількість домогосподарств, що мають право на субсидії. Водночас більш прийнятним і виграшним для всіх зацікавлених осіб буде ухвалення урядом комплексної реформи системи соціальної допомоги. Зокрема, уряду варто розглянути можливість поєднати програму ЖКС із допомогою малозабезпеченим сім'ям, про що йшлось в Програмі МВФ у 2014 році.

Ринок праці: Сповільнення в прирості заробітної плати

Середня заробітна плата у березні зросла на 24,1% дпр до 8382 грн. Зростання реальної заробітної плати сповільнилась до 9,5% дпр з близько 20%-го зростання у минулому році. Трудова

міграція призвела до браку робочої сили в окремих сферах, що змушує роботодавців підвищувати заробітні плати. Брак робочої сили, зокрема, був одним з факторів підвищення заробітних плат у промисловості темпами понад середні (на 26,7% дпр у номінальному виразі). Заробітні плати в державному управлінні та обороні зросли на 41,7% дпр частково через реформу сектору державного управління.

Заробітні плати в освіті та охороні здоров'я зросли також вищими за середній темпи. Однак вони залишились відповідно на 21,2% та 36% нижчими за середню заробітну плату в економіці.

Монетарна політика: Інфляція становила 13,1% дпр у квітні

Споживча інфляція становила 13,1% дпр в квітні порівняно з 13,2% дпр в березні. Як і раніше, швидке зростання цін на харчові продукти зробило основний внесок до інфляції. Так, зростання цін на харчові продукти залишилось на високому рівні – 17,9% дпр, ціни на молоко та м'ясо зростали ще швидше. Простір до сповільнення зростання цін на харчові продукти залишався обмеженим, оскільки світові ціни на основні товари українського експорту надалі зростали. Зростання цін на непродовольчі продукти залишалось меншим за 10% дпр через зменшення інфляційних очікувань та стабільний обмінний курс. Втім зростання цін на нафту може призвести до швидшого зростання цін на нехарчові товари.

НБУ зберіг облікову ставку на рівні 17% річних під час чергового засідання з монетарної політики в квітні. З одного боку, НБУ зберіг свою точку зору, що монетарна політика достатньо жорстка для того, щоб інфляція повернулась до цільового показника в середині 2019 року. З іншого боку, НБУ звернув увагу на зростання цін на харчові продукти та підвищення споживчого попиту та попередив про те, що цього року зниження облікової ставки навряд чи відбудеться. Чинна облікова ставка, ймовірно, непогано балансує ризики для інфляції та економічного зростання.

Обмінний курс: Гривня залишалась стабільною в квітні

Міжбанківський обмінний курс гривні до долара США рухався у вузькому проміжку близькому до 26 грн за дол. США. Збільшення надходжень експортної виручки компенсувалось значним імпортним попитом. До того ж НБУ купив 303 млн дол. США у чистому виразі для поповнення міжнародних резервів. Міжнародні резерви НБУ зросли до 18,4 млрд дол. США, оскільки операції уряду з іноземною валютою були близькими до балансу.

Державний борг: Fitch підтвердив рейтинг України у «B-»

У квітні Fitch підтвердив довгостроковий суверенний рейтинг дефолту емітента України в національній та іноземній валюті на рівні «B-» зі стабільним прогнозом. Рейтинг України балансує слабку зовнішню ліквідність, високий тягар державного боргу та структурні слабкості у формі проблем у банківському секторі та інституційних обмежень, інституційні обмеження та геополітичні і політичні ризики із стабілізацією політики та хорошим профілем виплат по короткостроковому боргу і також продовження співпраці із донорами. Цей рейтинг є таким саме як у S&P, як Україні надав, і навряд чи його буде змінено у 2018 році.

.

Середня заробітна плата*

*не враховуючи АР Крим
Джерело: Держстат

Динаміка ІСЦ та монетарної бази

Джерело: Держстат, НБУ

Таблиці

Економічні Тенденції		III 15	IV 15	I 16	II 16	III 16	IV 16	I 17	II 17	III 17	IV 17	I 18	Квіт.	Тра.	Чер.	Лип.	Сер.	Вер.	Жов.	Лис.	Грд.	Січ.	Лют.	Бер.	Квіт.
Пром. виробництво (реальне, кум.)	% дпр	-16,1	-13,0	4,5	2,6	2,5	2,8	-0,7	0,3	0,3	0,4	2,4	-2,0	-0,6	0,3	0,0	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	3,6	2,8	2,4	…
Будівництво (реальне, кум.)	% дпр	-20,9	-12,3	8,3	13,0	17,3	17,4	25,4	29,2	28,3	26,3	-0,3	22,9	26,0	29,2	29,1	29,8	28,3	27,5	26,5	26,3	-1,0	0,7	-0,3	…
С/госп. виробництво (реальне, кум.)	% дпр	-5,3	-4,8	-1,7	-0,3	0,9	6,3	-0,8	-2,1	-0,7	-2,7	-0,5	-0,3	-0,9	-2,1	-2,0	0,4	-0,7	-2,3	-2,8	-2,7	1,1	-0,3	-0,5	…
Роздрібний товарооборот (реальне, кум.)	% дпр	-22,3	-20,7	1,6	2,3	3,3	4,0	3,1	7,3	8,8	8,8	7,6	5,8	7,1	7,3	8,0	8,7	8,8	8,2	8,0	8,8	9,6	7,5	7,6	…
Середня заробітна плата	грн.	4313	4753	4622	5072	5311	5744	6323	6953	7268	7878	7974	6659	6840	7360	7339	7114	7351	7377	7479	8777	7711	7828	8382	…
ІСЦ	% дпр	51,9	43,3	20,9	6,9	7,9	12,4	15,1	15,6	16,4	13,7	13,2	12,2	13,5	15,6	15,9	16,2	16,4	14,6	13,6	13,7	14,1	14,0	13,2	13,1
ІВЦ	% дпр	32,5	25,4	10,5	15,7	19,6	35,7	38,3	26,3	22,4	16,5	15,9	35,6	27,1	26,3	23,3	23,6	22,4	18,8	18,4	16,5	22,0	19,6	15,9	14,1
Експорт (дол. США, кум.)*	% дпр	-29,8	-27,0	-16,7	-10,0	-7,9	-3,9	28,7	21,3	19,0	16,9	9,3	23,2	22,8	21,3	19,9	19,2	19,0	18,7	18,1	16,9	19,2	15,4	9,3	…
Імпорт (дол. США, кум.)*	% дпр	-31,8	-29,3	-6,9	-3,7	0,9	4,5	20,6	22,4	19,7	18,9	10,8	18,9	22,0	22,4	21,6	20,2	19,7	20,1	19,7	18,9	26,2	16,8	10,8	…
Баланс торгівлі (кум.) *	млрд. дол. США	-1,2	-1,6	-1,8	-2,3	-2,3	-4,1	-1,3	-3,1	-5,8	-5,8	-6,7	-1,7	-2,4	-3,1	-4,1	-5,0	-5,8	-6,7	-7,4	-8,6	-0,5	-1,1	-1,7	…
Поточний рахунок (кум.)	млрд. дол. США	0,1	-0,2	-1,1	0,0	-1,2	-1,3	-0,4	-0,1	-1,2	-1,2	-1,4	-0,2	-0,2	-0,1	-0,5	-0,5	-1,2	-1,4	-1,3	-2,1	0,1	0,2	-0,6	…
Валові міжнародні резерви	млрд. дол. США	12,8	13,3	12,7	14,0	15,6	15,5	15,1	18,0	18,6	18,6	18,7	17,2	17,6	18,0	17,8	18,0	18,6	18,7	18,9	18,8	18,6	18,4	18,2	18,4
Грошова база, на кінець періоду	% дпр	-8,6	0,8	-1,4	1,7	10,6	13,6	9,1	8,3	5,1	5,1	6,2	9,7	9,1	8,3	7,0	6,0	5,1	6,2	5,9	4,6	8,4	12,0	10,2	11,9
Сер.відс.ставка за кредитами у грн.**	% річних	21,1	20,7	20,0	20,9	17,3	14,7	15,7	15,1	14,4	16,1	16,9	15,3	15,2	14,7	14,0	14,3	14,9	15,1	16,3	17,0	16,3	17,0	17,5	…
Обмінний курс(міжбанківський), середній	дол. США	21,74	22,90	25,69	25,23	17,27	25,90	27,09	26,44	25,93	26,97	27,27	26,82	26,40	26,09	25,95	25,65	26,18	26,67	26,73	27,52	28,43	27,09	26,29	26,13
Обмінний курс(офіційний), середній	дол. США	21,69	22,33	25,68	25,26	25,40	25,67	27,06	26,46	25,91	26,97	27,32	26,86	26,42	26,11	25,97	25,64	26,11	26,65	26,71	27,54	28,43	27,17	26,34	26,15
Обмінний курс, середній	євро	24,69	24,91	28,34	28,55	25,58	28,18	28,81	29,06	30,38	31,76	33,56	28,77	29,16	29,26	29,84	30,23	31,08	31,38	31,32	32,58	34,60	33,59	32,50	32,14

Джерела: Держкомстат, НБУ, ICAP, власні розрахунки,
* Дані наведені щодо експорту/імпорту товарів та послуг (джерело: НБУ)
** Середньозважена відсоткова ставка за кредитами у гривнях (джерело: НБУ)

Основні Економічні Показники		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014[к]	2015[к]	2016[к]	2017[к]
Номінальний ВВП	млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1079,3	1300,0	1404,7	1465,2	1586,9	1988,5	2385,4	2982,9
Номінальний ВВП	млрд. дол. США	31,3	38,0	42,4	50,1	64,9	86,2	107,8	142,7	179,9	117,2	136,0	163,1	175,8	183,3	133,7	91,0	93,4	112,2
Зростання ВВП (реальне)	% дпр	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,5	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,4	2,5
Промислове виробництво (реальне)	% дпр	13,2	14,2	7,0	15,8	12,5	3,1	6,2	7,1	-5,0	-20,6	12,2	8,0	-0,7	-4,3	-10,1	-13,0	2,8	0,4
Сільськогосп. виробництво (реальне)	% дпр	9,8	10,2	1,2	-11,0	19,7	-0,1	0,4	-5,2	17,5	0,1	-1,4	20,2	-3,9	13,6	2,2	-4,8	6,3	2,7
ІСЦ, в середньому за період	% дпр	28,2	12,0	0,8	5,2	9,0	13,5	9,1	12,8	25,2	15,9	9,4	8,0	0,6	-0,3	12,1	48,7	13,9	14,4
ІСЦ, на кінець періоду	% дпр	25,8	6,1	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3	12,4	13,7
ІВЦ, в середньому за період	% дпр	20,9	8,6	3,1	7,6	20,5	16,7	9,6	19,5	35,5	6,5	20,9	19,0	3,7	-0,1	17,1	36,0	20,5	26,4
ІВЦ, на кінець періоду	% дпр	20,8	0,9	5,7	11,1	24,1	9,5	14,1	23,3	23,0	14,3	18,7	14,2	0,3	1,7	31,8	25,4	35,7	16,5
Експорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	17,9	9,5	10,7	24,0	42,6	7,5	13,4	27,0	34,3	-36,9	26,0	27,5	3,4	-5,5	-19,9	-27,0	-4,0	16,9
Імпорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	18,9	14,1	4,9	28,7	31,3	20,4	22,6	35,2	39,3	-44,2	28,8	34,8	7,5	-3,5	-28,1	-29,3	4,4	18,9
Поточний рахунок	млрд. дол. США	1,5	1,4	3,1	2,9	6,9	2,5	-1,6	-5,3	-12,8	-1,7	-3,0	-10,2	-14,3	-16,5	-4,6	-0,2	-3,8	-2,1
Поточний рахунок	% ВВП	4,8	3,7	7,3	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,1	-1,5	-2,2	-6,3	-8,2	-9,0	-3,4	-0,2	-4,0	-1,9
Чисті прямі іноземні інвестиції	млрд. дол. США	0,6	0,8	0,7	1,4	1,7	7,5	5,7	9,2	9,9	4,7	5,8	7,0	7,2	4,1	0,3	3,0	3,3	2,2
Міжнародні резерви	млрд. дол. США	1,5	3,1	4,4	6,9	9,7	19,4	22,4	32,5	31,5	26,5	36,7	31,8	31,4	20,4	7,5	13,3	15,5	18,8
Дефіцит (профіцит) зведеного бюджету*	% ВВП	-0,7	-1,9	0,8	-0,2	-3,0	-1,9	-0,7	-1,1	-1,5	-2,4	-6,0	-1,8	-3,6	-4,4	-4,6	-1,6	-3,1	-1,4
Загальний державний борг	% ВВП	45,3	36,5	33,5	29,0	24,7	17,7	14,8	12,5	19,9	33,0	40,0	36,0	37,5	39,9	69,4	79,1	81,0	71,8
Зовн. державний борг (загальний)	% ВВП	33,0	26,3	24,1	21,4	18,6	13,4	11,7	9,8	15,0	21,5	25,6	22,8	22,1	20,5	38,5	52,4	52,0	46,1
Грошова база, на кінець періоду	% дпр	39,9	37,4	33,6	30,1	34,1	53,9	17,5	46,0	31,5	4,4	15,8	6,3	6,4	20,3	8,5	0,8	13,6	18,8
Обмінний курс, середній	дол. США	5,44	5,37	5,33	5,33	5,32	5,12	5,05	5,05	5,27	7,79	7,94	7,97	7,99	7,99	11,87	21,84	25,55	26,60
Обмінний курс, на кінець періоду	дол. США	5,44	5,30	5,33	5,33	5,31	5,05	5,05	5,05	7,70	7,98	7,96	7,99	7,99	7,99	15,77	24,00	27,19	28,07
Обмінний курс, середній	євро	5,03	4,81	5,03	6,02	6,61	6,39	6,34	6,92	7,71	10,87	10,53	11,09	10,27	10,61	15,72	24,23	28,29	30,00
Обмінний курс, на кінець періоду	євро	5,10	4,67	5,53	6,66	7,22	5,97	6,65	7,42	10,86	11,68	10,57	10,57	10,30	11,04	19,26	26,22	28,42	33,50

Джерела: Держкомстат, НБУ, Міністерство фінансів, власні розрахунки
* "Мінус" означає дефіцит бюджету, без коштів на рекапіталізацію
[к] дані не включають окуповану територію АР Крим

Скорочення

дпк до попереднього кварталу
дпм до попереднього місяця
дпр до попереднього року
кум. кумулятивно

Квартальні тенденції

Національні рахунки		III 13	IV 13	I 14[к]	II 14[к]	III 14[к]	IV 14[к]	I 15[к]	II 15[к]	III 15[к]	IV 15[к]	I 16[к]	II 16[к]	III 16[к]	IV 16[к]	I 17[к]	II 17[к]	III 17[к]	IV 17[к]
ВВП	млрд. грн.	398,0	408,6	316,9	382,4	440,5	447,1	376,0	456,7	567,0	588,8	455,3	535,7	671,5	722,9	591,0	664,8	833,1	894,0
реальний ВВП	% дпр	-1,1	3,4	-1,0	-4,3	-5,3	-14,4	-16,0	-14,5	-7,0	-2,4	0,1	1,7	2,7	4,6	2,8	2,6	2,4	2,2
Споживання домогосподарств (реальне)	% дпр	6,8	6,3	3,3	-7,8	-13,9	-12,2	-21,0	-27,8	-20,0	-14,6	-2,2	4,0	4,7	1,9	4,3	9,5	6,3	10,7
Споживання сектору держ. управління (реальне)	% дпр	-1,5	-2,9	-5,9	5,2	0,1	4,5	0,9	-5,6	-0,8	11,1	1,5	-2,3	1,0	-1,6	7,9	-4,6	7,4	3,2
Валове нагромадж. осн. капіталу (реальний)	% дпр	-8,9	-8,7	-19,9	-19,3	-28,0	-26,5	-23,8	-14,2	-5,0	1,5	5,4	17,9	24,0	27,4	9,7	19,8	4,7	9,2
Експорт тов/посл (реальний)	% дпр	-6,8	-4,5	-5,1	-2,3	-16,8	-31,1	-21,9	-18,0	-6,8	-3,5	-4,1	-7,2	-4,6	9,8	-0,9	-2,1	7,2	8,8
Імпорт тов/посл (реальний)	% дпр	1,7	-0,6	-11,8	-10,9	-32,3	-29,6	-18,1	-28,1	-13,0	-11,9	-3,4	-0,1	17,4	19,4	4,4	8,3	13,2	20,2
Сільське госп., мислив., ліс. госп. (реальна)*	% дпр	-2,8	36,5	5,7	-9,1	25,6	-20,6	-4,7	-11,6	-3,8	-2,5	-1,7	0,6	1,8	18,3	-0,7	-2,9	-0,1	-6,4
Обробна пром. (реальна)*	% дпр	-10,6	-9,8	-3,2	-5,4	-12,7	-13,2	-25,2	-22,5	-9,2	-2,3	8,2	4,1	0,3	2,7	3,6	5,3	5,0	6,1
Будівництво (реальна)*	% дпр	-8,0	-4,4	4,7	-14,0	-26,3	-30,8	-36,6	-30,6	-15,6	6,0	8,6	14,5	19,5	15,1	25,2	32,5	27,9	22,9
Торгівля, ремонт (реальна)*	% дпр	0,9	0,9	-3,0	-7,2	-18,4	-26,6	-26,5	-19,9	-14,2	2,6	3,7	7,6	3,8	1,9	3,1	3,9	5,1	7,9
Транспорт (реальна)*	% дпр	1,3	2,7	-7,8	-10,9	-10,1	-11,0	-10,5	-2,4	0,3	2,2	6,2	3,5	0,9	2,6	4,6	3,8	5,4	3,3
Платіжний баланс																			
Сальдо рахунку поточних операцій	млрд. дол. США	-6,0	-5,0	-1,3	-0,8	-1,2	-1,4	-0,1	0,8	0,8	0,1	-1,1	1,1	-1,2	-0,1	-0,4	0,2	-1,1	-0,9
Сальдо рахунку поточних операцій	% від ВВП	-12,1	-9,8	-3,5	-2,5	-3,3	-6,7	-0,4	3,8	2,9	0,5	-6,0	5,2	-4,7	-0,5	-1,6	0,9	-3,3	-2,7
Баланс товарів	млн. дол. США	-7881	-5935	-2195	-1185	-1412	-2336	-1147	-496	-689	-1123	-1924	-665	-2128	-2225	-1451	-1923	-2828	-3170
Баланс послуг	млн. дол. США	2575	1066	937	443	456	686	487	255	110	241	152	103	-170	404	103	193	134	332
Поточні трансферти	млн. дол. США	480	547	241	494	306	500	558	715	644	711	...	0	0	0	0	0	0	0
Прямі іноземні інвестиції	млн. дол. США	1510	991	-665	-319	725	558	397	907	890	818	1366	760	999	143	464	1029	347	354
Портфельні інвестиції	млн. дол. США	655	-756	-241	-49	-84	-17	141	10	13	13	11	0	0	0	0	0	0	0
Валові золотовалютні резерви	млрд. дол. США	21,6	20,4	15,1	17,1	16,4	7,5	10,0	10,3	12,8	13,3	12,7	14,0	15,6	15,5	15,1	18,0	18,6	18,7
Ринковий обмінний курс, грн./дол. США	середнє	8,15	8,21	9,14	11,71	12,58	13,56	21,23	21,26	21,74	22,90	25,69	25,23	17,27	25,90	27,09	26,44	25,93	26,97
Офіційний обмінний курс, грн./дол. США	середнє	7,99	7,99	8,86	12,71	12,58	21,18	21,33	21,23	21,69	22,33	25,68	25,26	25,40	25,67	27,06	26,46	25,91	26,97
Бюджет																			
Доходи зведеного бюджету	% від ВВП	28,9	28,6	35,4	29,4	24,7	27,4	37,3	34,7	29,8	31,3	35,9	32,9	27,7	35,6	37,3	38,1	33,9	38,1
Податок на доходи фіз. осіб	% від ВВП	4,6	4,8	5,1	4,7	4,2	5,0	5,5	5,3	4,5	5,1	6,3	6,3	5,3	5,6	6,6	6,3	6,5	7,4
Податок на прибуток підприємств	% від ВВП	3,0	3,0	4,9	2,5	1,9	1,5	4,4	1,7	1,2	1,3	3,5	2,1	1,9	2,8	2,5	2,8	2,5	2,8
Податок на додану вартість	% від ВВП	8,1	8,4	8,7	9,5	6,8	10,1	11,4	9,1	8,0	8,2	11,7	11,4	8,1	9,3	13,6	9,4	10,5	12,5
Акцизні збори	% від ВВП	2,3	2,2	2,5	3,0	3,0	2,8	3,3	3,4	3,0	3,1	4,1	5,1	4,1	3,9	4,4	4,0	4,3	4,9
Видатки зведеного бюджету	% від ВВП	30,1	35,9	35,2	34,7	27,2	35,5	33,5	34,9	26,1	41,9	35,1	35,5	30,7	38,6	36,6	31,4	35,4	49,4
Поточні видатки	% від ВВП	28,2	33,2	34,8	33,7	25,8	33,6	31,8	33,6	24,0	38,0	34,3	33,9	27,8	33,0	35,7	29,4	32,2	41,6
Капітальні видатки	% від ВВП	1,9	2,8	0,5	1,0	1,4	1,9	1,7	1,3	2,1	3,9	0,9	1,7	2,9	5,6	0,9	2,0	3,2	7,8
Дефіцит зведеного бюджету	% від ВВП	-1,5	-7,3	0,1	-5,3	-2,8	-8,8	-3,7	-0,4	3,6	-10,8	0,8	-2,8	-3,0	-3,2	0,7	6,7	-1,5	-11,6
Надходження від приватизації	% від ВВП	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Банківський сектор																			
Грошовий агрегат М0	% дпр	12,3	17,0	19,2	31,9	28,8	19,0	6,0	-1,3	-6,2	-0,1	-5,3	0,3	8,0	11,2	7,8	7,2	4,7	5,8
Грошовий агрегат М2	% дпр	19,2	17,5	17,7	13,4	14,2	5,4	9,0	3,1	5,6	4,0	-1,7	6,3	12,6	10,9	6,7	6,5	6,6	9,6
Вклади населення в нац. валюті	% дпр	33,4	38,0	7,9	-2,3	-12,3	-22,1	-19,1	-17,7	-16,6	-1,0	4,3	9,4	15,1	5,4	10,5	12,8	13,5	20,4
Вклади населення в ін. валюті	% дпр	8,4	0,9	19,8	10,2	5,5	18,0	25,4	11,6	3,7	-2,4	-16,1	-2,7	12,1	10,9	-1,5	1,4	-0,8	3,3
Кредити комерційних банків в нац. валюті	% дпр	10,2	16,9	12,3	4,9	-0,8	-9,1	-11,0	-11,8	-15,8	-20,8	-16,6	-13,3	-1,5	16,4	17,1	21,3	19,0	13,0
Кредити комерційних банків в іноз. валюті	% дпр	0,8	2,8	36,4	38,5	49,1	53,5	58,4	29,2	18,7	15,9	-15,0	-2,0	2,0	-9,9	-21,4	-18,3	-19,4	-9,7
Довгострокові кредити комерційних банків	% дпр	-0,5	2,9	26,3	24,4	24,6	21,7	17,9	3,1	-5,7	-10,5	-18,1	-10,3	-1,1	19,2	14,8	18,7	-6,8	-5,7
Довгострокові кредити комерційних банків	% від загальн.	55,1	53,2	58,5	59,1	59,8	59,5	58,5	57,6	60,7	55,4	55,6	55,8	55,9	64,9	67,2	66,8	53,0	60,1
Середня процентна ставка за кредитами в нац. валюті	% річних	15,3	16,5	18,4	17,5	16,4	16,6	19,9	23,1	21,1	20,7	20,0	20,9	17,3	14,7	15,7	15,1	14,4	16,1
Середня процентна ставка за кредитами в іноз. валюті	% річних	9,6	8,8	8,7	9,4	9,2	8,8	8,2	9,3	9,2	9,1	8,9	9,1	8,3	8,5	8,0	8,0	7,2	6,8

Джерела: Національний банк України, Державний комітет статистики, Державне казначейство, Міністерство фінансів, розрахунки ІЕД
* зміна доданої вартості
[к] Дані не включають Крим, у 2015 році - не включають частину зони АТО, попередні оцінки платіжного балансу (НБУ), Нац.рахунки відповідно до SNA 2008 та КВЕД-2012, знецінення гривні вплинуло на дані банківської системи

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.com.ua

Голова Правління

Ігор Бураковський
burakovsky@ier.kiev.ua

Виконавчий директор

Оксана Кузяків
kuziakiv@ier.kiev.ua

Директор з наукової роботи

Вероніка Мовчан
movchan@ier.kiev.ua

Центр економічних досліджень

Олександра Бетлій
betliy@ier.kiev.ua

Віталій Кравчук
Kravchyk@ier.kiev.ua

Ірина Коссе
kosse@ier.kiev.ua

Катерина Фурманець
furmanets@ier.kiev.ua

Ольга Красовська
krasovska@ier.kiev.ua

Євген Ангел
anhel@ier.kiev.ua

Андрій Бутін
butin@ier.kiev.ua

Центр досліджень сучасного суспільства

Ірина Федець
fedets@ier.kiev.ua

Німецько-український агрополітичний діалог

Марія Ярошко
Yaroshko@apd-ukraine.de

Анастасія Пилаєва
pylaieva@apd-ukraine.de

Застереження

Місячний Економічний Моніторинг України, підготовлений Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. Копіювання без попереднього узгодження заборонено. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.